# TA’LIM JARAYONIDA O‘QUVCHILAR MOTIVATSIYASINI OSHIRISH YO‘LLARI

**Xolmo‘minova Dildora To‘rayevna**
**TMC institute Pedagogika psixologiya kafedrasi katta o‘qituvchi**

**Abduvaxidova Xilola Bekjon qizi**
**TMC institute Pedagogika va psixologiya fakulteti 4-bosqich talabasi.**

**Annotatsiya.** Ushbu tezis ta’lim jarayonida o‘quvchilar motivatsiyasini oshirishning nazariy asoslari va amaliy yo‘llarini tizimli ravishda o‘rganadi. Unda o‘quv motivatsiyasi ijtimoiy-psixologik hodisa sifatida, o‘qishga bo‘lgan intilish, bilim olish va o‘zlashtirish bilan chambarchas bog‘liq ekanligi ta’kidlanadi. Tezisda motivatsiyaning ichki va tashqi omillar ta’sirida shakllanishi, uning ta’lim samaradorligidagi hal qiluvchi roli hamda psixologiya, pedagogika va turli ta’lim nazariyalarida keng o‘rganilganligi tahlil qilinadi. Shuningdek, o‘qituvchining shaxsiy uslubi, sinfning psixologik muhiti, mazmun-didaktik elementlar, metodik yondashuvlar va samarali qayta aloqa mexanizmlari motivatsiyani oshirishning asosiy omillari sifatida ko‘rib chiqiladi. Ushbu tezis o‘quvchilarning kognitiv faolligini oshirishga qaratilgan pedagogik-psixologik mexanizmlarni sintez qiladi va ta’lim amaliyotiga oid tavsiyalar beradi.

**Kalit so‘zlar:** O‘quvchi motivatsiyasi, ta’lim jarayoni, pedagogik mexanizmlar, kognitiv faollik, ichki motivatsiya, o‘qituvchi roli, o‘quv faoliyati

## Kirish

Zamonaviy ta’lim tizimlarida, xususan, O‘zbekistonda o‘quvchilarning motivatsiyasini oshirish dolzarb psixologik muammo hisoblanadi [2]. Global miqyosda kuzatilayotgan ushbu muammo o‘quvchilarda tizimli bilimlarni egallashga bo‘lgan ichki intilishni shakllantirish zaruratini keltirib chiqaradi. O‘quv motivatsiyasi ta’lim

samaradorligining hal qiluvchi omili bo‘lib, uning tabiati va ta’siri ko‘plab akademik fanlarda, jumladan, psixologiya, pedagogika va turli ta’lim nazariyalarida chuqur o‘rganilgan [1]. Biroq, zamonaviy sharoitda, ayniqsa, gadjetlar kabi chalg‘ituvchi omillar ko‘paygan bir paytda, o‘quvchilarning o‘qishga bo‘lgan irodasini saqlab qolish va oshirish muhim ahamiyat kasb etadi [4].

Ushbu tezisning maqsadi o‘quv motivatsiyasining nazariy asoslarini tizimli o‘rganish hamda ta’lim jarayonida o‘quvchilar motivatsiyasini oshirishning samarali pedagogik-psixologik mexanizmlarini aniqlash va tahlil qilishdan iborat.

**Asosiy qism.** O‘quv motivatsiyasi — bu o‘quvchining o‘qishga, bilim olishga va o‘zlashtirishga bo‘lgan intilishini ifodalovchi muhim ijtimoiy-psixologik hodisadir. U o‘quvchining ta’lim jarayoniga jalb etilishiga ta’sir qiluvchi ichki va tashqi omillarning murakkab o‘zaro ta’siri natijasida shakllanadi [1]. Motivatsiya ta’lim faoliyatining muvaffaqiyatli amalga oshirilishi uchun hal qiluvchi omil bo‘lib xizmat qiladi va psixologiya, pedagogika hamda turli ta’lim nazariyalarida keng ko‘lamda o‘rganilgan [1].

O‘zbekiston psixologiyasida o‘quv motivatsiyasi faoliyat nazariyasi doirasida chuqur o‘rganilgan bo‘lib, o‘quv motivlari ta’lim faoliyatining ajralmas qismi sifatida qaraladi [2]. "O‘quv motivi" va "o‘quv motivatsiyasi" tushunchalari atrofidagi konseptual noaniqliklar mavjud bo‘lib, ular keng va tor talqinlarda ko‘rib chiqiladi. L.I. Bojovich o‘quv motivini hayotiy tajribalar natijasida shakllanadigan shaxsiyat xususiyati sifatida ta’riflaydi. Motivatsiyaga oid ikki asosiy nazariy yondashuv mavjud: birinchisi, motivatsiyani faoliyatni belgilovchi motivlar to‘plami sifatida (masalan, Bojovich, Maslow) ko‘radi, ikkinchisi esa uni motivlarning aktualizatsiyasi, shakllanishi va o‘zaro ta’sirini o‘z ichiga olgan dinamik jarayon sifatida (masalan, Aseyev, Leontiev) tushunadi [2]. Yakuniy xulosaga ko‘ra, motivatsiya "inson xulq-atvorining harakatlantiruvchi kuchi" bo‘lib, shaxsiyat tuzilishining markaziy qismidir

va ko‘pincha ikki tomonlama, ijobiy-salbiy tuzilishga ega bo‘lib, o‘quvchining o‘qishini boshqaradi hamda uning sifati va samaradorligiga ta’sir qiladi [2].

O‘smirlarda o‘quv faoliyati motivatsiyasining ilmiy-nazariy psixologik tahlili shuni ko‘rsatadiki, motivatsiya o‘smir o‘quvchilarning ta’lim faoliyatida markaziy rol o‘ynaydi. Barqaror va beqaror motivatsiya, o‘quv jarayonining dinamikasi va muvaffaqiyatga intilish kabi tushunchalar chuqur o‘rganilgan [3]. Turli motivatsion omillar o‘smirlarning jalb etilishi, qat’iyati va umumiy akademik ko‘rsatkichlariga qanday ta’sir qilishini tushunish, samaraliroq ta’lim natijalariga erishish uchun muhimdir [3].

O‘quvchilar motivatsiyasini oshirish uchun pedagogik-psixologik mexanizmlarni qo‘llash zarur. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, o‘quvchining motivatsiyasi 70% hollarda o‘qituvchining o‘qitish uslubi va sinfning psixologik muhitiga bog‘liq [4]. Bu holat o‘qituvchining shaxsiy entuziazmi va o‘zaro munosabatlari (masalan, ko‘z bilan aloqa, ismlardan foydalanish) muhimligini ta’kidlaydi [4].

O‘qituvchining shaxsiy entuziazmi va o‘zaro munosabatlari: O‘qituvchining darsga bo‘lgan ishtiyoqi, o‘quvchilar bilan shaxsiy aloqa o‘rnatishi (masalan, ko‘z bilan aloqa qilish, ularning ismlarini ishlatish) o‘quvchilarning darsga bo‘lgan qiziqishini sezilarli darajada oshiradi. Bu o‘quvchilarning o‘zlarini qadrlangan va e’tibor markazida his qilishlariga yordam beradi, bu esa ularning ichki motivatsiyasini kuchaytiradi.

Mazmun-didaktik elementlar: O‘quv materialining optimal qiyinligi va uning real hayot bilan bog‘liqligini namoyish etish motivatsiyani 40% ga oshiradi [4]. O‘quvchilar o‘rganayotgan bilimlari amaliy ahamiyatga ega ekanligini tushunganlarida, ularning o‘qishga bo‘lgan intilishi kuchayadi. Bu, ayniqsa, o‘quvchilarda tizimli bilimlarga bo‘lgan ichki intilishni shakllantirishda muhimdir [2].

Metodik yondashuvlar: Interaktiv o‘yinlar, loyiha ishlari va munozaralar kabi metodlar o‘quvchilarning faol ishtirokini ta’minlaydi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, o‘quvchilarning 82% erkin munozaralarni xohlaydi [4]. Bunday yondashuvlar o‘quvchilarga o‘z fikrlarini erkin ifodalash, muammolarni birgalikda hal qilish va ijodiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirish imkonini beradi.

**Xulosa.** Ushbu tezisda ta’lim jarayonida o‘quvchilar motivatsiyasini oshirishning nazariy va amaliy jihatlari atroflicha tahlil qilindi. O‘quv motivatsiyasi murakkab, ko‘p qirrali hodisa bo‘lib, o‘quvchining o‘qishga bo‘lgan ichki intilishi va tashqi omillar ta’sirida shakllanadi. U ta’lim samaradorligining asosiy omili hisoblanadi va psixologiya hamda pedagogikada keng o‘rganilgan.

Asosiy natijalar shuni ko‘rsatdiki, o‘quvchilar motivatsiyasini oshirishda o‘qituvchining roli hal qiluvchi ahamiyatga ega. O‘qituvchining shaxsiy entuziazmi, sinfdagi ijobiy psixologik muhit, o‘quv materialining dolzarbligi va amaliy ahamiyati, interaktiv o‘qitish metodlari (o‘yinlar, loyihalar, munozaralar) hamda o‘quvchining harakatiga va o‘sishiga qaratilgan samarali qayta aloqa mexanizmlari motivatsiyani sezilarli darajada oshiradi. Bu omillar birgalikda o‘quvchilarning kognitiv faolligini kuchaytirib, ularda tizimli bilimlarni egallashga bo‘lgan ichki intilishni shakllantiradi.

Ushbu tezisning cheklovlari shundan iboratki, u asosan mavjud adabiyotlarni sintez qilishga qaratilgan bo‘lib, yangi empirik tadqiqotlarni o‘z ichiga olmaydi. Shuningdek, keltirilgan dalillar asosan o‘smirlar va umumiy o‘quvchilar populyatsiyasiga tegishli bo‘lib, turli yosh guruhlari yoki o‘quv fanlari uchun motivatsiyaning o‘ziga xos jihatlari chuqurroq o‘rganilmagan.

Darslarni qiziqarli, mazmunli va real hayot bilan bog‘liq tarzda tashkil etish.

Sinfda ijobiy va qo‘llab-quvvatlovchi psixologik muhitni yaratish.

Interaktiv o‘qitish metodlari (loyihalar, munozaralar, rolli o‘yinlar)dan faol foydalanish.

O‘quvchilarning harakatini va o‘sishini rag‘batlantiruvchi, konstruktiv qayta aloqa mexanizmlarini qo‘llash.

O‘z shaxsiy entuziazmini namoyish etish va o‘quvchilar bilan shaxsiy aloqa o‘rnatish.

O‘quv materiallarining dolzarbligini va amaliy ahamiyatini oshirish.

O‘quvchilarda tanqidiy fikrlash va muammolarni hal qilish ko‘nikmalarini rivojlantiruvchi topshiriqlarni kiritish.

**Foydalanilgan adabiyotlar**

[1] Abdug'aniyeva, A. A. (2021). O‘quvchilar motivatsiyasini oshirishda innovatsion texnologiyalarning ahamiyati. Pedagogika va psixologiya, (2), 112-116. – https://scienceandeducation.uz/index.php/scied/issue/archive

[2] Qurbonova, D. S. (2022). Bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy motivatsiyasini rivojlantirishning pedagogik-psixologik mexanizmlari. Pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi. Toshkent davlat pedagogika universiteti. – https://tdpu.uz/

[3] Xolmatova, M. M. (2023). Ta’lim jarayonida o‘quvchilar motivatsiyasini shakllantirishning psixologik asoslari. Zamonaviy ta'lim, (1), 123-127. – https://scienceandeducation.uz/index.php/scied/

[4] Karimova, G. (2021). O‘quvchilarning o‘quv faoliyatini motivatsiyalashning pedagogik imkoniyatlari. Monografiya. Toshkent: "Innovatsiya-Ziyo" nashriyoti.

[5] Norqulova, D. A. (2022). Ta’lim jarayonida interfaol usullar orqali o‘quvchilar motivatsiyasini oshirish. Ta'lim texnologiyalari, (3), 88-92. – https://scienceandeducation.uz/index.php/scied/